

Family Justice Centers: de aanpak van intrafamiliaal geweld herinrichten vanuit het perspectief van de cliënt

PASCALE FRANCK^a & DRIES WYCKMANS^b

^a Provinciaal coördinator beleid inzake geweld, Antwerpen; coördinator Family Justice Center, Antwerpen (Corresp.: pascale.franck@provincieantwerpen.be).

^b Provinciaal coördinator beleid inzake geweld, Limburg; coördinator Family Justice Center, Limburg.

Family Justice Centers zijn ontstaan vanuit de vaststelling dat vele slachtoffers van intrafamiliaal geweld de weg naar de hulpverlening onvoldoende vinden, of vaker nog, onderweg afhaken. Dit heeft te maken met de complexiteit van escalerende situaties van intrafamiliaal geweld, maar ook met de versnippering van het aanbod aan hulp. Deze bijdrage wil de belangrijkste principes en kenmerken van de Family Justice Centers weergeven.

Intrafamiliaal geweld (IFG) is een omvangrijk maatschappelijk probleem. De complexiteit ervan en de verwevenheid met problemen op verschillende levensdomeinen maakt het voor individuele diensten vaak onmogelijk om het geweld enkel vanuit hun eigen werkveld en expertise te stoppen. Interdisciplinaire samenwerking is dan ook noodzakelijk om de veiligheid van alle gezinsleden te kunnen garanderen en het geweld duurzaam te doen stoppen. Volgens ROEVENS & AERTSEN (2013, p. 2) is het proces tot stoppen van intrafamiliaal geweld namelijk onderworpen aan verschillende factoren die elk afzonderlijk hun belang hebben, maar alleen in combinatie met elkaar tot het gewenste resultaat kunnen leiden.

In de provincies Antwerpen en Limburg is er de afgelopen jaren al bijzonder veel geïnvesteerd in het IFG-aanbod en de samenwerking tussen veiligheids- en hulpverleningsdiensten. De projecten CO3 en LINK – waarbij een ketenaanpak wordt uitgerold om de meest complexe en ernstige feiten van intrafamiliaal geweld het hoofd te kunnen bieden – tonen ondertussen hun resultaten. In deze innovatieve samenwerkingsverbanden vervult elke betrokken dienst, vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid en met hetzelfde doel voor ogen, zijn rol in het geheel. Het doel is samen met het gezin het geweld te stoppen, herhaling te voorkomen en te werken aan beschermende factoren. De nog aanwezige sterktes van het gezin en zijn omgeving vormen daarbij het uitgangspunt. In de provincies Antwerpen en Limburg zijn de teams van de ketenaanpak samengesteld uit gemandateerde medewerkers van drie sectoren: politie en justitie, hulpverlening en zorg en lokale besturen.

In CO3- en LINK-dossiers ontstaat meestal een veel transparanter en genuanceerder beeld van de situatie. Voeg daar de gezamenlijke expertise van de verschillende professionals aan toe, en je komt vaak tot een zorgvuldiger uitgewerkte en afgestemde aanpak. Ook wordt er intensief aandacht besteed aan de mening en verwachtingen van de gezinsleden zelf, de dynamiek binnen het gezin, het proces van gedragswijziging en het mogelijke herstel van de relatie. De gezamenlijke aanpak vertrekt ook altijd vanuit continue opvolging en begeleiding, terwijl voor elk gezin één aanspreekpunt – de casusregisseur – de samenwerking tussen de betrokken organisaties verzorgt.

EEN GEÏNTEGREERDE AANPAK

Met de ketenaanpak werd dit samenwerkingsverhaal gestart. Echter zijn er nog veel stappen te zetten om te komen tot een aanbod dat nog meer aansluit bij de noden en vragen van de cliënten. Tot op vandaag is het aanbod voor cliënten immers nog erg versnipperd, is er soms nog te weinig oog voor de kinderen in het gezin, moeten betrokkenen hun verhaal op verschillende plaatsen herhalen en worden ze te vaak van de ene naar de andere dienst

verwezen, waardoor heel wat cliënten afhaken en hulp soms niet of te laat komt. Bovendien is op vele plaatsen het aanbod georganiseerd vanuit een vooropgesteld kader waarbij de doelgroep niet of nauwelijks betrokken was.

Samenwerken is het toverwoord, de norm, dat merken de medewerkers in de ketenaanpak in de dagelijkse praktijk. Die samenwerking kent wereldwijd verschillende vormen en intensiteiten, van netwerken, consortia, fora en ronde tafels, tot ketens en alles-onder-ééndak-modellen. De uitdaging is nu om zowel voor cliënten als betrokken partnerorganisaties de best mogelijke samenwerkingsvorm te vinden. Hierbij wordt snel duidelijk dat een multidisciplinaire aanpak vooral kans van slagen heeft als er wordt doorontwikkeld tot een geïntegreerde aanpak. Dat is een aanpak waarbij de verschillende acties vanuit de betrokken diensten daadwerkelijk op elkaar worden afgestemd, zowel op procesniveau als op niveau van de individuele casussen.

Niet alle gevallen van intrafamiliaal geweld hebben trouwens nood aan de intensieve aanpak die wordt aangeboden in de ketenaanpak van CO3 en LINK. In heel wat gevallen kunnen lichtere interventies en samenwerkingsvormen volstaan, waarbij het doel is om cliënten snel toe te leiden naar de hulpverlening, die vraagverduidelijking, informatie en advies en, indien nodig, ambulante (crisis)hulp kan bieden, weliswaar met een duidelijke stok achter de deur vanuit politie en parket. Bovendien is een preventieve, proactieve en vroegdetecterende aanpak in de meeste gevallen aan te bevelen. Uit de praktijk van de ketenaanpak zien we dat de geweldsituaties vaak lang aanslepen. Slachtoffers getuigen ook van diverse pogingen tot het stoppen van geweld en hulpzoekend gedrag zonder de gewenste resultaten. Zeker met het oog op het effect van het geweld op kinderen en de gevolgen van hun blootstelling eraan dringt een effectieve en efficiënte aanpak zich op.

HET FAMILY JUSTICE CENTER

Het Family Justice Center (FJC) sluit hierop aan. Het Family Justice concept werd ontwikkeld ruim tien jaar geleden in de USA¹. Ondertussen kent dit model navolging in diverse landen. Het is een goede praktijk die aantoont dat we meer slachtoffers en plegers van intrafamiliaal geweld beter en vooral in een vroeger stadium kunnen helpen. Binnen een Family Justice Center werkt een multidisciplinair team van professionals aan een geïntegreerde aanpak. Een slachtoffer van intrafamiliaal geweld kan zich bij een dergelijk centrum aanmelden en vindt er alle diensten onder één dak: politie, justitie, algemeen welzijnswerk, geestelijke gezondheidszorg, jongerenhulpverlening, advocatuur, een arts ...

Vanuit het verhaal van het slachtoffer wordt een gezamenlijk dossier opgebouwd. De verschillende betrokken diensten zetten samen een traject uit en stellen een casemanager aan. Alle hulp gebeurt in de mate van het mogelijke ter plaatse. Een Family Justice Center kan dan ook worden omschreven als een multidisciplinair dienstencentrum dat meerdere openbare en private organisaties overkoepelt. Deze organisaties vaardigen medewerkers af om vanuit één bepaalde locatie dienstverlening te bieden aan slachtoffers van intrafamiliaal geweld en hun families.

Het doel van een Family Justice Center is dus om slachtoffers van intrafamiliaal geweld laagdrempelig, snel en gecoördineerd toegang te verlenen tot alle noodzakelijke diensten, om zo hun veiligheid optimaal te garanderen én de aanspreekbaarheid van de plegers te verhogen. Een FJC werkt vanuit één bepaalde locatie om het aantal keren te beperken dat slachtoffers hun verhaal moeten vertellen, het aantal plaatsen terug te schroeven waar slachtoffers naartoe moeten, de samenwerking en een gemeenschappelijke aanpak van de

¹ Meer informatie over de Family Justice Centers USA is te vinden via: <http://www.familyjusticecenter.org/>. Recent werd ook een European Family Justice Center Alliance opgericht: <http://www.fjceu.org/>.

verschillende organisaties te bevorderen en om de toegang tot diensten en ondersteuning voor slachtoffers en hun kinderen te vereenvoudigen. Het team van het Family Justice Center bestaat uit medewerkers van verschillende organisaties die gedetacheerd zijn naar één locatie om samen het aanbod waar te maken. De aansturing van de Family Justice Centers gebeurt door een stuurgroep waarin de verschillende organisaties zetelen. De initiatiefnemers kunnen verschillen: zo bestaan er centra die zijn aangestuurd door de lokale of regionale overheid, andere zijn gestart vanuit de vrouwenopvang, nog andere op initiatief van de politie of het openbaar ministerie. Het doel en de principes zijn wel dezelfde en werden voor alle centra als volgt gedefinieerd:

- *Gericht zijn op veiligheid*: de veiligheid verhogen, herstel bevorderen en slachtoffers en hun kinderen versterken door de nodige dienstverlening;
- *Focussen op het slachtoffer*: dienstverlening bieden die de slachtoffers centraal stelt en hun autonomie bevordert;
- *Het hart op de juiste plaats hebben*: een gemeenschap ontwikkelen die medewerkers, vrijwilligers en cliënten waardeert, bevestigt, erkent en ondersteunt;
- *Vertrekken vanuit empowerment*: ‘survivors’ een plek bieden waar ze terecht kunnen zelfs wanneer crisisinterventies niet langer nodig zijn;
- *Gebaseerd zijn op relaties*: nauwe professionele relaties onderhouden tussen alle medewerkers en organisaties;
- *Plegers aanspreken op hun verantwoordelijkheid*: de aanspreekbaarheid van plegers verhogen via op bewijzen gestoelde vervolgingsstrategieën en/of empirisch onderbouwde behandelingsprogramma’s;
- *Transformerend zijn*: de dienstverlening evalueren en aanpassen op basis van de input van de slachtoffers en empirisch onderbouwde interventies en praktijken;
- *Een (inter-)culturele bekwaamheid hebben*: zich engageren in het gebruik van een meetbare en gedragsgebonden aanpak, gestoeld op (inter-)culturele competenties.

Het overleg tussen hulp-, zorg- en veiligheidspartners vindt dus plaats in hetzelfde centrum. Via een efficiënt casusmanagement en een vlotte informatie-uitwisseling worden de nodige bruggen geslagen. Het justitieel traject loopt in voortdurende afstemming met het hulpverleningstraject. Het centrum betreft de verschillende levensdomeinen en de daarvoor benodigde diensten: medische zorg, huisvesting, opvoedingsondersteuning, juridische hulp, financiële hulp, tewerkstelling ... Aangezien quasi alle diensten ter plaatse vertegenwoordigd zijn, is doorverwijzing dan ook nauwelijks nodig. De duidelijke communicatie, de transparantie en de aanpak waarbij iedereen kort op de bal speelt, ook bij veranderende omstandigheden, biedt een enorme ondersteuning aan de cliënten. Een FJC stelt slachtoffers centraal en bevordert via empowerment hun autonomie, terwijl de hulp ook steeds gericht is op het verhogen van de veiligheid.

EUROPESE FJC-ONTWIKKELINGEN

In 2002 werd het eerste Family Justice Center opgericht in San Diego, Californië. Het aantal Family Justice Centers is intussen sterk gegroeid tot een 200-tal. De uitbouw en werkwijze van de centra verschillen nogal. Zoals vermeld, kunnen de centra opgericht zijn door heel verschillende instanties. Het aantal en het soort diensten dat aanwezig is in een centrum kunnen sterk verschillen naargelang de regio en de plaatselijke mogelijkheden. Vaste partners zijn wel altijd politie, openbaar ministerie, hulpverlening aan slachtoffers en hulpver-

lening voor kinderen. Naast de vele centra in de VS zijn er ook te vinden in onder andere Mexico, Australië, Jordanië, Zuid-Afrika ... en sinds kort ook in Europa.

Onder impuls van het Nederlandse adviesbureau MOVISIE liep in de periode 2013-2014 een Europees project waaraan Antwerpen, Tilburg, Berlijn, Warschau, Milaan en Venlo deelnamen. Doel van het project was om in elke deelnemende stad een Family Justice Center op te starten, onder meer met middelen uit het EU Daphne-programma (HERTLEIN, GIRARDI-HOOG & KAVEMANN, 2015). Los hiervan werden er in Croydon (Londen), Londonderry en Malmö al dergelijke multidisciplinaire centra opgestart. Ook in Limburg wordt er sinds 2015, naast Antwerpen, werk gemaakt van de opstart van een tweede Belgisch Family Justice Center, dat wellicht operationeel zal uitgebouwd worden op meerdere locaties in de provincie.

Net als in de VS zien we in Europa verschillen tussen de centra. In Antwerpen, Limburg en Tilburg ontwikkelde de idee voor een Family Justice Center zich uit bestaande samenwerkingsverbanden, respectievelijk CO3, LINK en het Zorg- en Veiligheidshuis. De coördinatie ligt in de drie regio's bij de lokale overheid. Op de andere plaatsen staan er veelal particuliere organisaties aan het stuur, waarbij we in de praktijk moeten vaststellen dat deze centra een moeilijker groeiproces doorlopen.

Om het Europese initiatief niet te laten verwateren, besloten de verschillende Daphne-partners om een European Family Justice Center Alliance op te richten. Dat netwerk wil de samenwerking op Europees niveau verder zetten, expertise en ideeën uitwisselen en gezamenlijke producten² ontwikkelen. Ook de Europese Family Justice Centers volgen de hierboven vermelde krachtlijnen, al leggen de Europese centra in hun aanpak ook meer de nadruk op de betrokkenheid van het hele cliëntsysteem – dus ook de pleger – om tot duurzame oplossingen te komen.

Vanuit de USA wordt de ontwikkeling van de Family Justice Centers geëvalueerd. De geallieerde centra moeten aan een aantal kwaliteitscontroles voldoen, die tweejaarlijks worden opgevolgd.

Daarnaast worden er regelmatig praktijkgerichte evaluatierapporten uitgewerkt door de verschillende centra.³ Inzake de Europese en Belgische Family Justice Centers is het hierboven vermelde eindrapport van het Europese project beschikbaar. In de verdere uitbouw wordt evaluerend onderzoek ingebouwd. Een belangrijke leidraad hierbij vormen de bevindingen van de cliënten: in welke mate slaagt het Family Justice Center er in aan te sluiten bij de noden van de cliënten?

FAMILY JUSTICE CENTRA IN BELGIË

In België zijn het dus Antwerpen en Limburg die momenteel de FJC-kar trekken. Zij nemen een actieve coördinerende en stimulerende rol op, betrekken doelgroep en partners en moedigen de betrokken organisaties aan om een aanbod uit te werken dat de vertrouwde kaders en procedures durft te overstijgen, om zo een meer hedendaags en sluitend antwoord te bieden op de geweldsproblematiek in gezinnen.

Intussen beginnen ook de Vlaamse en federale beleidsmakers deze lokale ontwikkelingen op de voet te volgen. In de beleidsnota's van de ministers VANDEURZEN en GEENS zien we de term 'Family Justice Center' dan ook steeds vaker opduiken. Vooral de juridische verankering en het uitbreiden van de modaliteiten van informatie-uitwisseling in de aanpak

² De Family Justice Centers ontwikkelen diverse zaken in het kader van hun werking: trainingen en trainde-trainers programma's, risicotaxatie-instrumenten, opzet lotgenotenwerking, instrumenten die werken rond 'Hope' (perspectief bieden) en 'Ace' (adversed childhood experiences), intake-procedures, tools voor medisch-forensische vaststellingen, ...

³ Diverse van deze onderzoeken zijn te vinden op de website: <http://www.familyjusticecenter.org/>. Zie onder meer SIMONS *et al.*, 2015; Family Justice Center Alliance, 2012.

van intrafamiliaal geweld en kindermishandeling wordt momenteel als prioriteit gezien, om zo de samenwerking tussen hulp- en zorgverlening, politie en justitie te faciliteren en versterken. Voorlopig wordt er overigens geen precieze organisatievorm voor de Belgische Family Justice Centra vastgelegd, zodat de lokale contexten nog de nodige experimenteer-ruimte behouden. Wel zal de toegenomen aandacht voor het Family Justice Center wellicht betekenen dat de betrokken lokale veiligheids- en hulpverleningspartners meer en meer de druk gaan voelen om zich in de volgende jaren in de richting van dergelijke intensieve samenwerkingsvormen te organiseren.

Belangrijk is te vermelden dat het opzetten van een Family Justice Center in eerste plaats het opbouwen van een 'cultuur' tot interdisciplinaire samenwerking vergt. Het neerzetten van een structuur alleen leidt niet tot de gewenste samenwerking, blijkt uit de ervaring van de bestaande Family Justice Centers. De gedetacheerde medewerkers zijn afkomstig uit diverse organisaties, met heel verschillende structuren en culturen. Om te komen tot een globale aanpak die gezamenlijk gedragen wordt moet er gewerkt worden aan vertrouwen, gedetailleerde kennisname van de werking van de andere diensten, transparante taal, enz. Dit vergt tevens een duidelijke aansturing en regie vanuit een eerder neutrale partner (in casu zijn dit vaak lokale besturen). Bijzondere aandacht verdient ook de wijze waarop de aanpak zo cliënt-centraal mogelijk kan worden opgezet: in theorie klinkt dit eenvoudiger dan in de praktijk. Het werken met verschillende cliënten in één gezin alleen al maakt dit soms moeilijk. Het werken met weinig gemotiveerde of moeilijk te betrekken cliënten is een valkuil om toch minder afstemming met de cliënten te zoeken bij de uitwerking van de geïndividualiseerde aanpak. Het belang van een constante bijsturing, herdenken en bevragen van de partners en cliënten is groot: standaardisatie kan ook voor het Family Justice Center een afzwakken zijn van de initiële doelstelling: hulp bieden bij intrafamiliaal geweld vertrekkende van de noden van de verschillende betrokken gezinsleden, vanuit één locatie, met de diverse diensten en organisaties die hier een rol kunnen spelen.

REFERENTIES

- HERTLEIN, J., GIRARDI-HOOG, J., & KAVEMANN B. (2015). *Process Evaluation for European Commission Daphne Project 'Family Justice Centers in Europe': 'The whole is more than the sum of its parts'*. Brussels: European Commission.
- FAMILY JUSTICE CENTER ALLIANCE (2012). *Final Evaluation Results, Phase II California Family Justice Initiative, Statewide evaluation*, San Diego: Family Justice Center Alliance, via: https://issuu.com/familyjusticecenteralliance/docs/evaluation__outcomes_-_cfji_final_
- ROEVENS, E. & AERTSEN, I. (2013). *Onderzoek naar de effecten van ketensamenwerking binnen het CO3-project. Onderzoek naar de casuïstiek van intrafamiliaal geweld in Antwerpen*. Leuven: Leuven Instituut voor Criminologie.
- SIMMONS, C.A., HOWELL, K.H., DUKE, M.R., & BECK J.G. (2015). Enhancing the Impact of Family Justice Centers via Motivational Interviewing: An Integrated Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16 (1), 1-10.